

Jan Pisuliński

<https://orcid.org/0000-0002-9302-5631>

Uniwersytet Rzeszowski

Polsko-ukraińskie rozmowy gospodarcze wiosną i latem 1920 r. Dlaczego nie doszło do porozumienia?

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie okoliczności i przebiegu polsko-ukraińskich negocjacji gospodarczych prowadzonych od 8 V do 2 VIII 1920 r. Zakończyły się one niepowodzeniem, gdyż strona ukraińska przewlekła rozmowy, nie chcąc przystać na polskie żądania koncesji gospodarczych w Zagłębiu Krzyworskim.

Słowa kluczowe: II Rzeczpospolita, Ukraińska Republika Ludowa, polsko-ukraińskie relacje gospodarcze

Abstract: This article presents the circumstances and course of the Polish-Ukrainian economic negotiations conducted from 8 May to 2 August 1920. They ended in failure, as the Ukrainian side delayed the talks, unwilling to accede to Polish demands for economic concessions in the Kryvyi Rih Iron Ore Basin.

Key words: Second Republic of Poland, Ukrainian People's Republic, Polish-Ukrainian economic relations

Sojusz polsko-ukraiński z 1920 r. rozpatrywany był dotychczas wyłącznie w kontekście politycznym. W tle pozostały jednak rozmowy gospodarcze, które dla obu stron miały istotne znaczenie. W historiografii kwestie te były na ogół omawiane jedynie na marginesie relacji politycznych w tekstach Ołeny Mychajłowej, Jana Jacka Bruskiego i niżej podpisanego¹.

¹ J.J. Bruski, *Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na Wychodźstwie 1919–1923*, Kraków 2001, s. 116–117, 190–191; J. Pisuliński, *Nie tylko Petlura. Kwestia*

Odrodzoną Rzeczpospolitą o ekonomice zrujnowanej przez wojnę i zerwanymi więzami gospodarczymi kusili bogactwa Ukrainy. W pierwszym rządzie były to zasoby zboża i cukru, z których słynęła najbardziej. Przed Wielką Wojną ziemie ukraińskie wraz z terenami nadwołżańskimi zaopatrywały w zboże całe imperium rosyjskie. To przede wszystkim dzięki sławnemu czarnoziemowi Ukrainy przedrewolucyjna Rosja do początku XX w. była największym eksporterem zboża na świecie (zanim nie wyprzedziły jej Stany Zjednoczone). Drugim bogactwem był cukier. Warto zauważyć, że właścicielem 53, a więc większości tamtejszych cukrowni oraz szeregu banków i innych przedsiębiorstw był Karol Jaroszyński, uważany za jednego z najbogatszych Europejczyków. Dochodziły do tego złoża węgla, rud żelaza i manganu oraz fosforytów. Bogactwa te były zarazem jednym z powodów, dla których ziem ukraińskich tak pożąдали wówczas inni, przede wszystkim bolszewicy.

Już na początku polskiej państwowości, w styczniu 1919 r., pomimo zaciętych walk o Lwów w Warszawie z nadzieją myślano o nawiązaniu kontaktów gospodarczych z Kijowem. Radca tamtejszego poselstwa Hipolit Gliwic miał nawet podjąć działania w tym kierunku. Na podstawie przeprowadzonych przez niego rozmów w MSZ powstały projekty wymiany polskiego węgla za surowce ukraińskie (m.in. ferromangan, fosforyty i garbniki). W obliczu trudnej sytuacji gospodarczej kraju szczególnie zainteresowany kontaktami z Ukrainą był minister aprowizacji Antoni Minkiewicz². Konflikt o Lwów prowadzony z Ukraińcami galicyjskimi wykluczał jednak wówczas jakiegokolwiek kontakty handlowe.

Drogę do nawiązania relacji handlowych otwarło dopiero wyparcie wojsk zachodnioukraińskich za Zbrucz i zawarcie 1 września rozejmu między Rzeczpospolitą a Ukraińską Republiką Ludową. 12 września minister Minkiewicz powołał do handlu z Ukrainą Państwową Misję Południowo-Wschodniego Handlu. Po dwóch tygodniach rozmów 7 X 1919 r. zawarto umowę przewidującą wymianę barterową polskiej nafty i soli w zamian za ukraińskie zboże i cukier³.

ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923, Toruń 2013, s. 258–261; O. Михайлова, *Польсько-український союз 1920 р.: військово-господарча співпраця на території України (кінець квітня – середина червня 1920 р.)*, „Україна в ХХ столітті” 2007, вип. 12, s. 295–336. Mamy też wspomnienia jednego z negocjatorów ze strony ukraińskiej: М. Добриловський, *З історії господарської політики незалежної України*, w: *Збірник пам'яті Симона Петлюри 1879–1926*, Прага 1930.

² H. Jabłoński, *Z dziejów genezy sojuszu Piłsudski–Petlura (początki konfliktu zbrojnego, XI 1918–III 1919 r.)*, „Zeszyty Naukowe Wojskowej Akademii Politycznej im. Feliksa Dzierżyńskiego. Seria historyczna” 1961, R. 5, nr 21, s. 54.

³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Ministerstwo Aprowizacji, sygn. 188, Wyciąg z protokołu posiedzenia Komitetu Ekonomicznego Ministrów (dalej: KEM), 5 IX 1919, k. 18; ibidem, Państwowa Misja Południowo-Wschodniego Handlu (dalej: PMPWH), sygn. 8, Umowa wymiany towarów pomiędzy Polską a Ukrainą, 7 X 1919, k. 19–24; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (dalej: ЦДАВОВУ), Міністерство народного господарства УНР, ф. 9, оп. 1, спр. 34, Протокол

Niestety trudności transportowe (brak połączeń kolejowych) oraz klęski wojsk ukraińskich spowodowały, że udało się ją zrealizować tylko w niewielkim stopniu. Dwa miesiące później, 3 XII 1919 r. umowa została anulowana⁴.

Naczelnik państwa Józef Piłsudski, planując wspólnie z przewodniczącym Dyrektoriatu URL Symonem Petlurą tworzenie Ukrainy, chciał zagwarantować Polsce korzyści gospodarcze z tego tytułu⁵. Sprawy te nie zostały jednak poruszone w trakcie prawie dwumiesięcznych negocjacji poprzedzających zawarcie sojuszu w kwietniu 1920 r. W obliczu przygotowywanej ofensywy na Ukrainie najważniejsze dla obu stron były uzgodnienia polityczne i wojskowe. Niemniej jednak w artykule 6 układu zasygnalizowano, że zawarte zostaną umowy handlowo-ekonomiczne⁶.

Pierwsze sukcesy wyprawy kijowskiej przywróciły zainteresowanie Ukrainą na arenie międzynarodowej. Zdaniem radcy ekonomicznego w warszawskim poselstwie Wielkiej Brytanii Richarda Edwarda Kimensa chłopci posiadali spore zapasy ziarna. Pomimo działań wojennych jedna trzecia ziemi wciąż była uprawiana i zapowiadały się bardzo dobre zbiory, mogące zapewnić dostateczną ilość ziarna nie tylko na potrzeby lokalne, ale również na eksport. W jego opinii ukraińskie zboże mogłoby z powodzeniem uzupełnić niedobory na rynku światowym, spodziewane z powodu spadku zbiorów w Argentynie i Stanach Zjednoczonych. Obiecujące były także możliwości ukraińskich cukrowni, jakkolwiek ostateczna ilość wyprodukowanego cukru zależała od zapewnienia dostaw węgla z Polski. Kimens zachęcał więc Londyn do wysłania na Ukrainę misji rozpoznawczej⁷.

Obserwując poszukiwanie przez przedstawicieli URL kontaktów m.in. z Francuzami i Anglikami, w Warszawie wyraźnie obawiano się porozumienia się Ukraińców z tymi państwami ponad głowami Polaków. Minister spraw wojskowych Kazimierz Sosnkowski chciał dla Polski monopolu na handel z Ukrainą. Pisał w tej sprawie do Piłsudskiego:

Ukraina – otwarta przez Wasz miecz. Realna ze względu na istniejące bogactwa, na łatwość eksploatacji i znaczne stosunkowo możliwości transportowe. A myśmy

pierwszego posiedzenia Ukraińskiej Komisji Rządowej dla wymiany towarowej z Polską i Polskiej Misji Południowo-Wschodniego Handlu, 25 IX 1920, k. 43–43v; I. Мазепа, *Україна в огні і бурі революції 1917–1921*, Київ 2003, s. 120.

⁴ ЦДАБОВУ, ф. 9, оп. 1, спр. 34, Protokół posiedzenia Zarządu Komisji ds. wymiany towarowej z Polską, 12 XI 1919, k. 82–83v; AAN, PMPWH, sygn. 41, PMPWH do Ministerstwa Apropowizacji w Warszawie, 13 XII 1919, k. 73; М. Добриловський, op. cit., s. 159–160.

⁵ K. Świtalski, *Diariusz z lat 1919–1932. Uzupełnienia*, przedm. i przyg. do druku P. Duber, W. Suleja, Warszawa 2012, s. 28.

⁶ *Polski tekst układu pomiędzy rządem Rzeczypospolitej a rządem Ukraińskiej Republiki Ludowej, 21 IV 1920*, w: *Sojusz Piłsudski-Petlura. Dokumenty i materiały*, red. J. Pisuliński, W. Skalski, Warszawa–Kijów 2020, s. 346.

⁷ The National Archives w Londynie (dalej: NA), Foreign Office (dalej: FO), sygn. 371/4056, Rumbold do Londynu, 5 VI 1920, k. 130.

dotychczas klucza do tego spichlerza nie zdołali schwycić w ręce. Może się myłę – ale wydaje mi się, że jeśli potrafimy stać się impresariem Ukrainy w tym względzie, to zyskamy polityczny atut, zbudujemy most, po którym angielska koza przyjdzie do polskiego woza⁸.

Na początku maja rozeszły się pogłoski, że Wielka Brytania gotowa jest przysłać Polsce większą pomoc w zamian za zapewnienie udziału w eksploatacji Ukrainy⁹. Władze URL ze zrozumiałych względów nie chciały być zdane na łaskę i niełaskę Polaków. Sondowały więc szanse na uznanie mocarstw i pomoc z ich strony, kusząc bogactwami swojego kraju. Przedstawiciele ukraińskich kooperatyw rozmawiali o tym z Kimensem, a przewodniczący Ukraińskiej Misji Dyplomatycznej w Polsce (dalej: UMD) Leonid Mychajliw – bezpośrednio z brytyjskim posłem w Warszawie Horacem Rumboldem. Szacowano w nich zasoby ziarna na Ukrainie na 10 mln ton, co w Londynie wydawało się wielkością niewyobrażalną¹⁰.

W ostatnim akapicie instrukcji dla posła w Paryżu Maurycego Zamoyskiego MSZ wyraźnie stwierdzało więc: „Nie powinniśmy wypuścić z rąk atutu, które daje nam nasza dominująca rola w sprawie ukraińskiej”¹¹. Stąd też oferty składane przez członków rządu i polskich dyplomatów zachodnim kołom politycznym i gospodarczym, w których podkreślano polskie pośrednictwo w przyszłej eksploatacji ekonomicznej tego kraju¹². W zachodniej prasie zamieszczano bądź inspirowano artykuły, w których podkreślano było znaczenie Ukrainy dla wygłodzonej Europy jako jej przyszłego spichlerza

⁸ *Sosnkowski do Piłsudskiego, 12 V 1920*, w: *Listy generała dywizji Kazimierza Sosnkowskiego do marszałka Józefa Piłsudskiego w okresie wyprawy kijowskiej (kwiecień–maj 1920 r.)*, oprac. W. Suleja, „Przegląd Wschodni” 1992/1993, t. II, z. 1 (5), s. 111.

⁹ *Rozwadowski do NDWP, 16 V 1920*, w: *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. III: *Kwiecień 1920 – marzec 1921* (dalej: DiM), oprac. W. Gostyńska et al., Warszawa 1964, s. 53–54.

¹⁰ NA, FO, sygn. 371/4056, Rumbold do Londynu, 9 VI 1920, k. 140; ibidem, Rumbold do Curzona, 11 VI 1920, k. 142–146; ibidem, Rumbold do Londynu, 3 VII 1920, k. 156; *Rumbold do Curzona, 16 V 1920*, w: *Documents on British Foreign Policy 1919–1939*, ser. 1, vol. XI, ed. R. Butler, J.P. Bury, M.E. Lambert, London 1961, s. 316–317; J. Lewandowski, *U źródeł wyprawy kijowskiej*, „Zeszyty Naukowe Wojskowej Akademii Politycznej im. Feliksa Dzierżyńskiego. Seria historyczna” 1962, R. 7, nr 26, s. 104.

¹¹ AAN, Ambasada RP w Paryżu, sygn. 152, MSZ do Zamoyskiego, 5 V 1920, k. 51.

¹² Ibidem, sygn. 155, MSZ do Zamoyskiego, 6 V 1920, k. 51; ibidem, MSZ do Zamoyskiego, 8 V 1920, k. 31; *Sosnkowski do Piłsudskiego, 12 V 1920*, w: *Listy generała...*, s. 110–111; *Sosnkowski do Piłsudskiego, 14 V 1920*, w: *Listy generała...*, s. 115; NA, FO, sygn. 371/4056, *Raport on the Ukraine, 25 V 1920*, k. 133–133v; P. Wandycz, *Z zagadnień współpracy polsko-ukraińskiej w latach 1919–1920*, „Zeszyty Historyczne” 1967, z. 12, s. 18–20; J. Regina-Zacharski, *Sprawa ukraińska w polityce Wielkiej Brytanii w latach 1917–1923*, Toruń 2004, s. 288–294; A. Nowak, *Pierwsza zdrada Zachodu: 1920 – zapomniany appeasement*, Kraków 2015, s. 137–143; J.J. Bruski, *Polsko-ukraiński sojusz 1920 r.: realna szansa czy złudzenie? (parę uwag o kontekście międzynarodowym)*, w: *Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.)*, Київ–Чернігів 2017, s. 231.

i prezentowano polską ofensywę jako działanie na rzecz wspólnych interesów. Akcja ta prowadzona była prawie do końca roku, nawet już po podjęciu rokowań pokojowych z bolszewikami¹³.

Piłsudski dostrzegał w zasobach żywności na Ukrainie możliwość zapewnienia Polsce pełnej aprowizacji, w czym pomogłaby obecność polskiego wojska. Uzależniał więc jego wycofanie z Ukrainy od zabezpieczenia polskich interesów. Polecił zatem wysłanemu do Bukaresztu gen. Tadeuszowi Rozwadowskiemu zachęcić Rumunów do czynnego wsparcia władz URL obietnicą wspólnego wyzyskania bogactw naturalnych i zasobów żywnościowych Ukrainy¹⁴.

Z tych wszystkich względów Warszawie zależało na jak najszybszym zawarciu porozumień gospodarczych, jeszcze przed wyzwoleniem reszty ziem ukraińskich spod okupacji bolszewickiej. Kierujący Ministerstwem Spraw Zagranicznych URL Andrij Liwycki, który negocjował wcześniej umowę sojuszniczą, obiecał przysłać delegatów upoważnionych do negocjowania i podpisania umowy. Ukraińskie Ministerstwo Gospodarki Narodowej jeszcze pod koniec kwietnia wyznaczyło na kierującego negocjacjami Mykołę Dobryłowskiego, który doprowadził do zawarcia umowy z jesieni poprzedniego roku. Miał on zapewnić niezbędne do przeprowadzenia ofensywy dostawy węgla i ropy dla kolei. Do pomocy w Warszawie polecono mu radcę handlowego warszawskiej Misji, inżyniera Jurija Borysowa¹⁵. Już 30 kwietnia miało się odbyć pierwsze spotkanie negocjatorów obu stron. Zamiast Dobryłowskiego przybył na nie jednak tylko Mychajliw w towarzystwie radcy Borysowa i oznajmił, że nie może rozpocząć rozmów bez instrukcji od Liwyckiego. Tymczasem Komisja Spraw Zagranicznych Sejmu naciskała na jak najszybsze zawarcie umowy. Także Sosnkowski skarżył się Piłsudskiemu, że Ukraińcy grają na zwłokę. Reprezentujący Naczelnika Państwa przy ukraińskich władzach mjr Walery Sławek otrzymał więc polecenie wywarcia na nich nacisku¹⁶.

¹³ AAN, Ambasada RP w Paryżu, sygn. 155, MSZ do Zamoyskiego, 5 V 1920, k. 51; ibidem, sygn. 152, MSZ do Zamoyskiego, 14 VI 1920, k. 51; ibidem, sygn. 151, MSZ do Zamoyskiego, 17 VI 1920, k. 148–149; AAN, Ambasada RP w Londynie, sygn. 428, Wydział Prasowy MSZ do Sapiehy, 17 V 1920, k. 5; *Rozwadowski do NDWP, 17 V 1920*, w: *The Ukrainian Revolution in Documents 1917–1921*, ed. T. Hunchak, New York 1984, s. 134.

¹⁴ *Piłsudski do Sosnkowskiego, 29 IV 1920*, w: *Listy Józefa Piłsudskiego*, wstęp i oprac. K. Świtalski, „Niepodległość” 1972, t. VII (po wznowieniu), s. 98; *Piłsudski do Skulskiego, 6 V 1920*, w: *Listy Józefa Piłsudskiego...*, s. 109–111; *Sosnkowski do Rozwadowskiego, 4 V 1920*, w: *Ukraine and Poland in Documents, 1918–1922*, vol. II, ed. T. Hunchak, New York et al. 1983, s. 57–59.

¹⁵ ЦІАБОВУ, Міністерство народного господарства УНР, ф. 9, оп. 1, спр. 24, Wydział Techniczny Departamentu Paliw i Metali Ministerstwa Gospodarki Narodowej URL do Dobryłowskiego, 27 IV 1920, k. 25; ibidem, Departament Paliw i Metali Ministerstwa Gospodarki Narodowej URL do Dobryłowskiego, 28 IV 1920, k. 24.

¹⁶ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej: CAW), Oddział II NDWP, sygn. I.301.8.8, Polityczny Komunikat Informacyjny nr 4, 30 IV 1920, b.p.; *Sosnkowski do Piłsudskiego, 3 V 1920*, w: *Listy generała...*, s. 106.

30 kwietnia delegat Ministerstwa Spraw Wojskowych omawiał w Ministerstwie Skarbu projekt umowy finansowo-gospodarczej, którą chciano zawrzeć z rządem URL. Miała ona na celu zabezpieczenie polskich interesów i pokrycie kosztów ponoszonych w ramach wyprawy kijowskiej. Umowę podpisano 18 maja pomiędzy reprezentującym Naczelné Dowództwo Wojska Polskiego (dalej: NDWP) mjr. Stanisławem Starzewskim a kierującym Ministerstwem Finansów URL Apolinarym Marszyskim. Za pomoc udzieloną armii ukraińskiej w myśl art. VI konwencji wojskowej Ukraińcy mieli zapłacić dostawami cukru¹⁷.

Czekając na przyjazd upénomocnionej ukraińskiej delegacji, w Warszawie przygotowywano stanowisko negocjacyjne. 1 maja odbyła się tam mająca na celu wypracowanie polskiego stanowiska i taktyki negocjacji narada z udziałem przedstawicieli Ministerstwa Przemysłu i Handlu (dalej: MPiH), Ministerstwa Skarbu, MSZ, Ministerstwa Spraw Wojskowych oraz oddziałów II (wywiadowczego) i IV (komunikacji) NDWP. Wiceminister przemysłu i handlu Henryk Strasburger przedstawił na niej cele i założenia rozmów. Miały one zagwarantować zwrot kosztów wyprawy kijowskiej na wypadek, gdyby ukraiński rząd nie chciał uregulować zobowiązań płynących z tego tytułu. Planowano zawrzeć szereg układów: finansowy, ekonomiczno-gospodarczy, kolejowy, o podziale zdobyczy wojennej i handlowy. Ten ostatni zamierzano podpisać jednak dopiero po zakończeniu działań wojennych. Tematem negocjacji miała być ponadto kwestia spłaty długów dawnej Rosji, co było istotne w kontekście starań o uznanie Ukrainy przez państwa zachodnie. Uzgodniono podział prac przygotowawczych pomiędzy poszczególnymi instytucjami. Umowy uprawniałyby do samowolnego rewindykowania sobie poniesionych strat poprzez obsadzenie kolei czy zajęcie majątku byłego państwa rosyjskiego, np. statków w Odessie czy zdobyczy kolejowych. W zamian za ekwipunek ukraiński rząd winien zapłacić walutą niepodlegającą wahaniom, a najlepiej surowcami. Konieczne było także unormowanie stosunku walut obu krajów. Po dyskusji ogniskującej się wokół tej ostatniej kwestii uzgodniono, że poszczególne ministerstwa przygotowują materiały do umów na kolejne posiedzenie¹⁸.

Tego samego dnia MPiH przesłało obiecane na posiedzeniu projekty umów gospodarczej i handlowej. Podobnie jak w wypadku układu politycznego chciano tutaj wykorzystać silniejszą pozycję przetargową do uzyskania wymiernych korzyści. Chodziło m.in. o pozwolenia na wywóz wielu bogactw naturalnych (w tym rud żelaza), produktów żywnościowych (przede wszystkim cukru) i bydła, a także o 99-letnie koncesje na eksploatację dwóch kopalń rudy żelaza w Zagłębiu Krzyworskim. W projekcie wskazano konkretne zakłady będące wcześniej w rękach niemieckich, których majątek zgodnie

¹⁷ *Odпис rozmowy z mjr. Starzewskim, 19 V 1920*, w: *The Ukrainian Revolution...*, s. 144–146; L. Wyszczelski, *Kijów 1920*, Warszawa 1999, s. 261–262.

¹⁸ CAW, Oddział II Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I.300.76.269, Protokół pierwszego plenarnego posiedzenia w sprawie umowy gospodarczej z Ukrainą, 1 V 1920, k. 5–7.

z traktatem wersalskim przechodził na rzecz ententy. Z różnych względów, m.in. odmiennej szerokości torów, najlepiej było wywozić towary drogą morską. Zakładano zatem uzyskanie strefy wolnocłowej w czarnomorskich portach Mikołajowa i Odessy. Rząd ukraiński miał też udzielić 99-letnich koncesji na eksploatację linii kolejowych wiodących do Polski lub portów czarnomorskich, a nawet wybudować nowe odcinki tam, gdzie byłoby to potrzebne. Przewidywano również budowę drogi wodnej łączącej Wisłę z Dnieprem. W projekcie tymczasowej umowy handlowej wpisany był zakaz zawierania przez obie strony unii celnej bądź bliższego związku gospodarczego z Rosją. Oba państwa deklarowały również, że nie wejdą w unię celną lub bliższe stosunki bez uprzedniego porozumienia. Wymiana miała być prowadzona przez wyznaczone punkty na granicy. Przedstawiciele MPiH kładli szczególny nacisk na dostawy rud żelaza i manganu, niezbędne dla przemysłu górnośląskiego. Umowa przewidywała też równe prawa obu stron, w tym do tranzytu towarów przez terytorium drugiego państwa¹⁹.

3 maja doszło do kolejnego spotkania polskich negocjatorów. Reprezentujący Główny Urząd Likwidacyjny (dalej: GUL) Stanisław Kauzik zreferował kwestie zobowiązań obu krajów jako spadkobierców dawnej Rosji. Według niego Polsce należało się 15 proc. majątku po tym państwie, a Ukrainie – 25 proc. Ponieważ rewindykowanie tych 15 proc. na Ukrainie ogołociłoby kraj z majątku, należałoby się porozumieć, jaką część uzyska Rzeczpospolita. GUL zależało w szczególności na pozyskaniu taboru kolejowego²⁰. MSWojsk przedstawiło przygotowany wspólnie z Ministerstwem Skarbu projekt umowy gospodarczej dotyczącej zdobyczy wojennych i kolei. Gotowe było przystąpić do negocjacji już 7 maja. Przedmiotem dalszej dyskusji stał się przygotowany wcześniej przez MPiH projekt umów gospodarczej i handlowej. Dyrektor Departamentu Przemysłowego MPiH Ludwik Darowski podkreślił, że punkty 1 (możliwości wywozu) i 3 (koncesje kopalni) należy stawiać twardo. Spory budził artykuł 8 (koncesje portowe). Na koniec minister Strasburger poinformował o taktyce. Dodał też, że wojskowi będą wzywani w razie potrzeby²¹.

Na czele delegacji polskich negocjatorów stanął wiceminister przemysłu i handlu Henryk Strasburger. W jej skład z ramienia MSZ weszli August Zaleski i Marian Szumlakowski (oba biorący wcześniej udział w rozmowach o aliansie, przy czym Zaleski był przewodniczącym polskiej delegacji na te rozmowy). Zaleski jednak już po pierwszym posiedzeniu wyjechał objąć od dawna czekające na niego stanowisko posła w Atenach. Skład uzupełniali Darowski, Kauzik, dyrektor Departamentu Handlowego MPiH prof. Henryk Tennenbaum

¹⁹ Ibidem, MPiH do Oddziału II NDWP, 1 V 1920, k. 8; ibidem, Tymczasowa Umowa Handlowa między Polską a Ukrainą [projekt], k. 15–19; *Projekt tymczasowej umowy gospodarczej, 1 V 1920*, w: DiM, t. III, s. 26–29.

²⁰ Zob. CAW, Oddział II MSWojsk, sygn. I.300.76.269, GUL do Kruk-Strzeleckiego, 5 V 1920, k. 20.

²¹ Ibidem, Sprawozdanie z drugiego posiedzenia plenarnego, 3 V 1920, k. 1–4.

oraz jako ekspert prawa międzynarodowego z zakresu handlu i komunikacji prof. Kazimierz Kasperski (dwaj ostatni byli wykładowcami Wyższej Szkoły Handlowej). Przedstawiciele sfer wojskowych, tak aktywnych w przygotowaniu polskiego stanowiska na konferencję, planowano dołączyć do rozmów w dalszej fazie. Pierwsze spotkanie delegacji obu krajów miało się odbyć już 4 maja. Do Warszawy dotarło jednak do tego czasu zaledwie dwóch członków Ukraińskiej Misji Handlowo-Ekonomicznej – Dobryłowski i reprezentujący Ministerstwo Finansów Pawlin Rutkewycz. Wyznaczony ostatecznie na przewodniczącego delegacji prof. Iwan Feszczenko-Czopiwski przebywał wówczas w ukraińskiej misji w Bukareszcie, skąd dopiero wyruszył na Ukrainę po pełnomocnictwa do rozmów. Do czasu jego przyjazdu zastępował go w tej roli pełniący na co dzień obowiązki zastępcy ministra komunikacji Andrij Łukaszewycz. W skład Misji wchodził jeszcze jako drugi zastępca wspomniany już Dobryłowski, radca Borysow oraz jako sekretarz dr Ławrentij Pawłowski. Najprawdopodobniej dopiero 11 maja z Kamieńca Podolskiego do Warszawy wyjechał Łukaszewycz. Później w charakterze ekspertów do Misji dołączyli: prof. Sołomon Frankfurt, kijowski bankier Tyrmos, adwokat z Kamieńca Podolskiego Mychajło Alter i handlowiec Serhij Pistrak²².

Pomimo braku większości członków misji ukraińskiej oficjalne rokowania rozpoczęły się 8 maja. Na pierwszym posiedzeniu stronę ukraińską reprezentowali więc głównie członkowie UMD z Mychajliwem, radcami Pyłypem Poniatenką oraz Ołeksandrem Karpinskim na czele. Z delegacji gospodarczej obecni byli zaś jedynie Dobryłowski i Rutkewycz. Po powitaniach Stanisław Kauzik w imieniu strony polskiej przedstawił wspomniane wyżej zasady, na których pragnęła ona oprzeć umowy podzielone na trzy zagadnienia: gospodarcze, handlowe i likwidacyjne. Porozumienie handlowe (traktowane jako tymczasowe prowizorium z uwagi na sytuację) miało wskazać punkty, w których dokonywana będzie wymiana, i określić jej zasady. Do porozumienia miały zostać dołączone konwencje pocztowo-telegraficzna i kolejowa. Dalej Kauzik skupił się na kwestiach gospodarczych, kładąc nacisk na konieczność uzyskania przez Polskę możliwości eksploataowania rud żelaza i kontroli szlaków kolejowych do portów oraz możliwości transportu morskiego. Na końcu poruszył krótko kwestie likwidacyjne (restytucji wywiezionego mienia, rozrachunku długów i innych zobowiązań dawnej Rosji). W odpowiedzi Mychajliw zadeklarował, że strona ukraińska zapozna się z propozycjami i przedstawi swoje stanowisko na następnym spotkaniu. Jak zaznaczył, zagadnienia handlu i rozliczeń nie powinny budzić dyskusji, natomiast w kwestiach gospodarczych jest kilka punktów spornych i Ukraińcy przedstawia

²² CAW, Oddział II NDWP, sygn. I.301.8.8, kpt Wojnicz do Oddziału II NDWP, 9 V 1920, b.p.; M. Добриловський, op. cit., s. 160; A. Zaleski, *Wspomnienia*, oprac. K. Kania, K. Kloc, P.M. Żukowski, Warszawa 2017, s. 99; I. Czopiwska-Bohun, *Iwan Feszczenko-Czopiwski (1884–1952) – działacz społeczny, polityk, pedagog, uczonec*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1996, z. 3, s. 247–249.

swoje oczekiwania. Od razu pojawił się problem związany ze wspomnianym brakiem pełnomocnictw ukraińskiej delegacji. Stronie polskiej zależało na jak najszybszym sfinalizowaniu rozmów, dlatego zaproponowała spotkanie już następnego dnia, chociaż była to niedziela. Przełożono je początkowo na poniedziałek 10 maja²³, ale ostatecznie przerwa potrwała tydzień, najprawdopodobniej z powodu niekompletności ukraińskiej delegacji.

Negocjacje gospodarcze z Ukrainą były jednym z tematów rozmowy premiera Leopolda Skulskiego z Józefem Piłsudskim, która odbyła się 9 maja w kwatery Naczelnika w Żytomierzu. Pod wpływem tego, co zaobserwował na zajętych terenach, Piłsudski uważał, że normalne umowy handlowe i gospodarcze są przedwczesne z powodu zbyt słabo rozwiniętej gospodarki Ukrainy. Przeciwny był jednak również eksploatacji kraju poprzez rekwizycje. Proponował więc w gruncie rzeczy identyczne rozwiązanie, jakie próbowano wprowadzić w życie jesienią poprzedniego roku: zakup potrzebnych Ukrainie dóbr w kraju przez państwo polskie i dostarczenie ich ukraińskim kooperatywom w zamian za ich towary²⁴.

Tymczasem Ministerstwo Skarbu złożyło w Komitecie Ekonomicznym Ministrów wnioski w sprawie uregulowania handlu z Ukrainą. Na posiedzeniu Komitetu z 12 maja jego rozpatrzenie odłożono o tydzień w celu dokonania uzgodnień z zainteresowanymi ministerstwami. W tajnej części tego spotkania Komitet przyjął uchwałę o powołaniu swojej ekspozytury przy Naczelnym Dowództwie. Jej prezesa powoływał przewodniczący KEM, a członków – Ministerstwa Apropowizacji, Kolei, Przemysłu i Handlu, Rolnictwa, Skarbu oraz NDWP. Przed ekspozyturą postawiono zadania: realizacji zobowiązań Ukrainy względem Polski bezpośrednio lub za pomocą wojska, utrzymywania relacji pomiędzy władzami cywilnymi a wojskiem stacjonującym na Ukrainie, nadzoru nad handlem państwowym i regulowania prywatnej wymiany z Ukrainą oraz uzgadniania cen maksymalnych w porozumieniu w wojskiem. 19 maja na kolejnym posiedzeniu KEM uchwalono, że podobnie jak jesienią poprzedniego roku handel z Ukrainą zostanie zmonopolizowany i przekazany utworzonej w tym celu Centrali dla Handlu z Ukrainą, działającej jednak tym razem przy NDWP, dając jej prawo wydawania koncesji na handel z tym krajem samorządom, związkom spółdzielczym i większym przedsiębiorstwom prywatnym. Organizację Centrali powierzono Ministerstwu Apropowizacji oraz Przemysłu i Handlu we współpracy z NDWP²⁵. Jak łatwo zauważyć, postanowienia te były zgodne z sugestiami Naczelnika Państwa.

²³ ЦДАВОВУ, Українська торговельно-економічна місія в Речі Посполитій Польській 1920–1921 м. Варшава, ф. 2486, оп. 1, спр. 1, Protokół 1 plenarnego posiedzenia polsko-ukraińskiej komisji ekonomiczno-handlowej, 8 V 1920, арк. 55–56v.

²⁴ *Listy Józefa Piłsudskiego...*, s. 113.

²⁵ AAN, Akta Stanisława Kauzika i rodziny, sygn. 5, Protokół 50 posiedzenia KEM, 12 V 1920, k. 191; ibidem, Tajny protokół z pos. KEM, 12 V 1920, k. 192–193; ibidem, Protokół 51 posiedzenia KEM, 19 V 1920, k. 194.

Postawa ukraińskich negocjatorów wywołała niezadowolenie wiceministra spraw wojskowych gen. dyw. Kazimierza Sosnkowskiego, jednego z najbliższych współpracowników Piłsudskiego w tym czasie. Wzmacniały je wspomniane informacje o utrzymywanych za plecami Polaków kontaktach Ukraińców z dyplomatami innych państw (m.in. z posłem brytyjskim Horacem Rumboldem, francuskim Hectorem Andrém Panafieu i gen. Paulem Henrysem z francuskiej misji wojskowej), a także z obcymi konsorcjami²⁶. 12 maja Sosnkowski pisał do Piłsudskiego:

Umowa handlowo-gospodarcza z Ukrainą nie może dojść do skutku. „Delegaci” ukraińscy wiją się jak piskorze, tłumacząc się brakiem pełnomocnictw. Dziś był u mnie Minister Handlu, radzić się – co robić? – a od 7-miu tygodni krzyczę i [Stanisławowi] Patkowi i [Leopoldowi] Skulskiemu – róbcie umowę handlową na gwałt, traktujcie ją jako integralną część ogólnego Traktatu Politycznego! – Nie skorzystano z momentu, gdy Ukraińcy, chcąc kupić niepodległość, chętnie zapłaciliby koncesjami ekonomicznymi, i stało się, jak sądzę, niedobrze²⁷.

Sosnkowski uważał, że Ukraińcy to spryciarze, którzy liczą, że wiele państw będzie zainteresowanych kontaktowaniem się z nimi i można będzie licytować, kto zaoferuje więcej. Proponował zatem przenieść rozmowy do kwatery głównej Naczelnego Dowództwa. Przewidywał, że poprzez rolę impresaria Ukrainy można będzie skłonić Wielką Brytanię do porozumienia z Polską. Sosnkowski naciskał na Piłsudskiego, by wywarł odpowiednią presję na władze URL. Liczył też na Jaroszyńskiego, który twierdził, że „cały Dyrektoriat ma w swej kieszeni”²⁸. Piłsudski oponował przeciwko eksploatacji Ukrainy. W kolejnym liście Sosnkowski tłumaczył Naczelnikowi, że nie chodzi mu o doraźne eksploatowanie czy zrabowanie Ukrainy, ale o zagwarantowanie sobie tego w przyszłości, póki Polska ma środki nacisku i jeszcze nie wmieszali się inni zainteresowani²⁹.

16 maja, w przededniu kolejnej rundy negocjacji, doszło do narady ukraińskiej misji w sprawie polskich żądań. Ukraińcom zależało na jak najszybszym zawarciu porozumienia handlowego i odsunięciu w czasie wszelkich rozliczeń. Przybyły w końcu Łukaszewycz zwracał uwagę, że wschodnia Ukraina nie została jeszcze wyzwolona z rąk bolszewików, dlatego jest za wcześnie na podejmowanie decyzji w tych kwestiach. Ponadto przed wojną wiele przedsięwzięcia w obu zagłębiach było w rękach kapitału zagranicznego i porozumienie mogłoby spowodować interwencje z tej strony. Zgadzał się natomiast na udzielenie koncesji na wydobycie fosforytów na Podolu po zabezpieczeniu interesów Ukrainy³⁰.

²⁶ Sosnkowski do Piłsudskiego, 3 V 1920, w: *Listy generała...*, s. 103–107.

²⁷ Sosnkowski do Piłsudskiego, 12 V 1920, w: *Listy generała...*, s. 110–111.

²⁸ Ibidem, s. 111.

²⁹ Piłsudski do Sosnkowskiego, 12 V 1920, w: *Listy Józefa Piłsudskiego...*, s. 117–118; Sosnkowski do Piłsudskiego, 14 V 1920, w: *Listy generała...*, s. 115.

³⁰ ЦІАБОВУ, ф. 2486, оп. 1, спр. 1, Protokół posiedzenia Ukraińskiej Misji Handlowo-Ekonomicznej (dalej: UMHE), 16 V 1920, k. 3–5.

Kolejne spotkania plenarne obu stron odbyły się 17 i 19 maja, lecz nie przyniosły postępu. Na pierwszym uzgodniono jedynie powołanie czterech wspólnych komisji dla uregulowania poszczególnych zagadnień: gospodarczej, handlowej, rozrachunkowej i walutowej (negocjującej kursy wymiany marki polskiej i ukraińskiego karbowanca lub hrywny). Strona ukraińska, powołując się na niepewną sytuację, wносиła, by umowa handlowa miała charakter prowizoryczny, na co Polacy nie chcieli się zgodzić, ograniczając jej tymczasowość wyłącznie do części towarowej. Największe spory budził wspomniany projekt umowy gospodarczej. Strona polska wskazywała ponoszone przez siebie koszty wyprawy kijowskiej, za które oczekiwała rekompensaty. Ukraińcy zadeklarowali przekazanie pewnego procentu wydobycia rudy, ale Polakom zależało na uzyskaniu konkretnych kopalń. Strona ukraińska znów podnosiła jednak argument o zaangażowanych w Krzywym Rogu obcych inwestorach, którzy mogliby zaprotestować. W wewnętrznych rozmowach członkowie Misji uważali polskie propozycje za niekorzystne, gdyż zasoby rudy w Krzywym Rogu miały wystarczyć na trzy lata. Łukaszewycz godził się jednak, by Polacy otrzymali pewien ich procent. Członkowie delegacji zdawali sobie sprawę, że jakichś koncesji trzeba będzie udzielić, a polski kapitał tak jak każdy inny będzie potrzebny do odbudowy przemysłu. Chcieli jednak, by porozumienie nie było tak upokarzające i by strona polska przekazywała w zamian uzyskane z tej rudy prefabrykaty³¹.

Następne plenarne posiedzenie odbyło się 20 maja. Do ukraińskiej delegacji dołączyli Alter i Pistrak. Wniosła ona, by negocjacje były protokołowane w obu językach, tak jak rozmowy polityczne. Polscy delegaci zaprzeczyli temu jednak, podkreślając, że protokoły rozmów politycznych były sporządzane i podpisywane tylko w języku polskim, a jedynie wnioski strony ukraińskiej dołączano w wersji ukraińskiej. Tylko końcowy tekst umowy miałby być przygotowany i podpisany w obu językach. Następnie strona ukraińska przedstawiła swoje stanowisko w kwestii rozliczania mienia dawnego imperium rosyjskiego. Uważała, że sprawa ta dotyczy wszystkich państw powstałych na jego gruzach i dlatego winna być rozstrzygnięta na wspólnej konferencji. Nie odżegnując się więc od deklaracji złożonych w umowie politycznej, stwierdziła, że nie ma upoważnienia do rozstrzygnięcia tej kwestii. Na następnym posiedzeniu powrócono do sporów wokół koncesji w Krzywym Rogu, a w sprawie fosforytów powołana została specjalna podkomisja³².

Wobec impasu rozmów 23 maja doszło do spotkania głównych negocjatorów. Dobryłowski domagał się zobowiązania, że w zamian za koncesje

³¹ Ibidem, Protokół 2 posiedzenia plenarnego, 17 V 1920, k. 57–61; ibidem, Protokół 3 posiedzenia plenarnego, 19 V 1920, k. 62–66; ibidem, Protokół posiedzenia UMHE, 21 V 1920, k. 8–9v.

³² Ibidem, Protokół 4 posiedzenia plenarnego, 20 V 1920, k. 67–72; ibidem, Protokół 5 posiedzenia plenarnego, 22 V 1920, k. 73–75v.

Polacy nie będą wywozić rudy poza Ukrainę. Strasburger odpowiedział, że potrzebuje 2 mln ton rudy na rok, tj. 120 mln pudów, z czego połowę dla hut Górnego Śląska, jedną czwartą dla Kongresówki i 15 mln dla Śląska Cieszyńskiego. Mniej interesowała go wymiana towarowa³³. Na następnym posiedzeniu plenarnym delegacji 24 maja Polacy pytali, dlaczego przez ponad dwa tygodnie Misja nie rozwiązała problemu braku upoważnień, i uznali to za zamiar zerwania negocjacji. W odpowiedzi delegacja ukraińska zaproponowała dalsze rozmowy o wymianie handlowej do czasu, aż wróci wysłannik Misji do rządu URL. Zasłaniała się brakiem odpowiednich dyrektyw i pełnomocnictw do udzielenia jakichkolwiek koncesji, zwłaszcza w Zagłębiu Krzyworoskim. Gotowa była zawrzeć jedynie umowę krótkoterminową, odkładając całą kwestię do czasu zajęcia tego obszaru. Jednocześnie ukraińscy delegaci dodawali, że wymagałoby to analogicznych koncesji w Polsce, na co absolutnie nie chcieli się zgodzić Polacy. Ci ostatni podejrzewali, że Ukraińcy od początku starali się przeciągnąć negocjacje, i zażądali przedłożenia upoważnienia do 26 maja. Jeszcze tego samego dnia Łukaszewycz zwrócił się do rządu URL z pytaniem o upoważnienia do podpisania porozumienia dotyczącego rozliczeń i koncesji gospodarczych. Dopiero 2 czerwca do Warszawy dotarła odpowiedź z Winnicy, w której zastrzegano, że Misja nie ma żadnych upoważnień do zgody na koncesje gospodarcze i takowe zostanie dopiero wysłane³⁴.

Mniejsze spory wywoływała umowa handlowa, ale i tutaj zarysowały się problemy. Ukraińcy skłonni byli rozmawiać jedynie o wymianie towarowej, chcąc otrzymać z Polski naftę i sól. Liczyli też, że uzyskają zgodę na tranzyt towarów z Niemiec, na co jednak nie zamierzali przystać polscy negocjatorzy. Ci ostatni naciskali zaś na nadanie umowie charakteru długoterminowego. Uzasadniali, że byłoby to rekompensatą za dotychczasowe świadczenia na rzecz URL. Zarysowujący się impas w rozmowach skłonił Strasburgera, by zwrócić się do Naczelnika Państwa, premiera i ministra spraw zagranicznych ze skargą na blokowanie rozmów. Minister trafnie podkreślał, że delegacja nie była przygotowana do negocjacji, nie dysponowała żadnymi danymi gospodarczymi ani pełnomocnictwami, a chodziło jej tylko o zawarcie krótkoterminowej umowy towarowej. Za najważniejszy warunek umowy gospodarczej uważał udzielenie Polsce koncesji na trzy kopalnie rud manganu i żelaza w Zagłębiu

³³ Ibidem, protokół posiedzenia UMHE, 24 V 1920, k. 10–11.

³⁴ Ibidem, Protokół 6 plenarnego posiedzenia komisji polsko-ukraińskiej, 24 V 1920, k. 76–79v; ibidem, Protokół 7 plenarnego posiedzenia, 26 V 1920, k. 80–84; ibidem, Protokół posiedzenia UMHE, 7 VI 1920, k. 12–12v. Jak wspominał Dobryłowski, brak pełnomocnictw był tylko pretekstem do przedłużenia negocjacji, jakkolwiek uzasadnionym autentyczną niemożnością szybkiego skomunikowania się z rządem. Zob. М. Добриловський, *op. cit.*, s. 161. Faktem jest także, że na Ukrainie doszło wówczas do przesilenia rządowego. Gabinet Izaaka Mazepy podał się do dymisji i został zastąpiony przez rząd Wjaczesława Prokopowycza, co być może opóźniło nadesłanie pełnomocnictw.

Krzyworoskim. Kończył prośbą o wywarcie na ukraińskie władze odpowiedniej presji, np. zagrożenie wstrzymaniem dalszej pomocy³⁵.

Kolejne spotkanie plenarne odbyło się 28 maja, lecz i ono nie przyniosło rezultatu z uwagi na brak upoważnień. Wkrótce sytuację diametralnie zmieniło wycofanie wojsk sojuszniczych z Kijowa. W czerwcu dyskusje koncentrowały się już tylko na bieżącej sprawie kursu wymiany marek i karbowanów oraz hrywny. Dopiero 18 czerwca do Warszawy przybył Feszczenko-Czopiwski z pełnomocnictwami do zawarcia umów dla siebie, Łukaszewycza i Dobryłowskiego³⁶. W tym czasie wojska sojusznicze zostały już zmuszone przez bolszewików do opuszczenia terenów URL, co stawiało dalsze negocjacje pod znakiem zapytania.

Pod koniec czerwca niesatysfakcjonujący przebieg rozmów stał się powodem kolejnej dyskusji w KEM. Uzgodniono tam, że należy poczynić ustępstwa w sprawie koncesji na wydobywanie rudy żelaza w Krzywym Rogu w zamian za oddanie części bieżących zapasów cukru oraz dalszych dostaw w przyszłości. Podtrzymywano jednak żądanie koncesji na wydobywanie fosfatów na Podolu oraz rud w Zagłębiu Krzyworoskim. Odrzucona została natomiast możliwość ustępstw w sprawie zadłużenia. Handel z Ukrainą miał pozostać pod kontrolą państwa. Zawarcie umowy o wolności handlu obywateli obu stron przewidywano dopiero po zakończeniu operacji wojennych. Do tego momentu w roli partnera Polski miało wystąpić konsorcjum ukraińskich banków organizowane przez Jaroszyńskiego³⁷.

Na posiedzeniu 12 lipca Misja wyraziła zgodę na koncesję w tylko jednej kopalni rudy, a ponadto obiecała, że po zaspokojeniu ukraińskich potrzeb sprzeda dodatkowo 40 mln pudów. Najlepiej szło uzgodnienie umowy handlowej, która była prawie gotowa. Polacy zgodzili się w końcu na tranzyt z Niemiec. Przygotowywano również tymczasową umowę wojskowo-kolejową. Jeszcze 13 lipca trwało ostateczne formułowanie zapisów umowy w wersji polskiej³⁸.

Warunki stawiane przez Warszawę nie znalazły akceptacji u strony ukraińskiej i dalsze rokowania toczyły się opornie. Wobec wycofania się

³⁵ *Strasburger do Naczelnika Państwa, 27 V 1920, w: The Ukrainian Revolution...*, s. 140–142. Por. M. Добриловський, op. cit., s. 120–128.

³⁶ ЦДАВОВУ, ф. 2486, оп. 1, спр. 1, Protokół posiedzenia UMHE, 18 VI 1920, k. 25–28.

³⁷ AAN, Akta Stanisława Kauzika i rodziny, sygn. 6, Prot. 56 pos. KEM, 25 VI 1920; M. Добриловський, op. cit., s. 161–163. Chodziło zapewne o stworzone w 1917 r. przez Jaroszyńskiego konsorcjum, które posiadało większość akcji głównych banków na Ukrainie. Utrzymywał on kontakty z Piłsudskim, a także ze Sławkiem, m.in. oddając do ich dyspozycji sieć administracji w swoich majątkach i przedsiębiorstwach. *Piłsudski do Świtalskiego, 6 V 1920, w: Listy Józefa Piłsudskiego...*, s. 116; J. Romer, *Pamiętniki*, Lwów 1938, s. 232–238; K. Górski, *Karol Jaroszyński, w: Polski słownik biograficzny*, t. XI, red. Z. Alberowa, E. Rostworowski, Wrocław et al. 1965, s. 17–18.

³⁸ ЦДАВОВУ, ф. 2486, оп. 1, спр. 1, Protokół posiedzenia UMHE, 9 VII 1920, k. 30–31v; ibidem, Protokół posiedzenia UMHE, 12 VII 1920, k. 32–32v; ibidem, Protokół posiedzenia UMHE, 13 VII 1920, k. 33.

wojsk sojusznicznych z Ukrainy Naddnieprzańskiej stały się natomiast bezprzedmiotowe i 2 sierpnia zostały przerwane³⁹.

Tymczasem po opuszczeniu ziem ukraińskich władze URL znalazły się w rozpaczliwej sytuacji finansowej. Zabiegały więc o uzyskanie od Polski pożyczki 500 mln marek. Tydzień po wstrzymaniu rokowań zawarto porozumienie o finansowaniu przez Polaków władz cywilnych URL poprzez kredyty w wysokości 25 mln marek polskich miesięcznie. Zabezpieczenie pożyczki stanowił majątek URL, w tym cła i wszystkie cukrownie⁴⁰. Pomimo powrotu wojsk ukraińskich na Podole jesienią 1920 r. nie powrócono już do rozmów gospodarczych.

Konkludując, należy stwierdzić, że w rozpoczętych wiosną polsko-ukraińskich rozmowach gospodarczych podobnie jak w przypadku porozumienia politycznego silniejsza strona polska próbowała narzucić ukraińskiej korzystne dla siebie rozwiązania. Szczególnie zależało jej na koncesjach gospodarczych i handlowych na Ukrainie. Ukraińcy chcieli jedynie uzyskać prawo tranzytu swoich towarów przez Polskę na Zachód oraz możliwość zakupienia potrzebnych jej surowców i wyrobów przemysłowych. Skutecznie spowalniali więc negocjacje, nie chcąc podpisywać niekorzystnych dla siebie umów. Wycofanie wojsk sojusznicznych z Ukrainy zdezaktualizowało sens porozumienia. Ostatecznie sygnowano więc tylko umowę o finansowaniu Centrum Politycznego URL.

Postawione przez Polskę warunki można potraktować jako próbę wykorzystania rozpaczliwego położenia władz URL dla zapewnienia sobie możliwości ekonomicznej eksploatacji Ukrainy. Warto jednakże zauważyć, czego – jak się wydaje – nie dostrzegali ukraińscy negocjatorzy, że wizja korzyści gospodarczych mogła przekonać do sojuszu zarówno polskie siły polityczne, jak i polską opinię publiczną. To zaś dawało nadzieję na ratyfikowanie przez Sejm umowy politycznej.

Streszczenie

Prowadzone wiosną i latem 1920 r. w Warszawie polsko-ukraińskie rozmowy gospodarcze są mało znaną kartą historii. Były one konsekwencją zawarcia w kwietniu 1920 r. sojuszu polityczno-wojskowego. Rozpoczęły się 8 V 1920 r. i z różną intensywnością trwały aż do ich przerwania 2 sierpnia. Polakom zależało na uzyskaniu od Ukrainy koncesji gospodarczych, które zrekomensowałyby koszty wyprawy kijowskiej. Przede wszystkim chodziło o kopalnie

³⁹ Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Spuścizna po Stanisławie Stempowskim, sygn. 1548, Notatka S. Stempowskiego, b.d., k. 157.

⁴⁰ W umowie zaznaczono, że dotychczas polski rząd pożyczył URL 90 mln mkp na ten cel. Tego samego dnia zawarto też umowę dotyczącą drukowania w Polsce ukraińskiej waluty: AAN, MSZ, sygn. 5353, Tekst umowy, k. 55–56 [w języku ukraińskim], 57–59 [w języku polskim]; ibidem, Akta Leona Wasilewskiego, sygn. 74, Fragment notatki, b.d., b.a., k. 173; Biblioteka Narodowa w Warszawie, Naukowe Towarzystwo im. Szewczenki, Ministerstwo Spraw Zagranicznych URL, mf. 87499, Umowa pomiędzy Min. Skarbu a rządem URL i dyrektorem Ekspedycji Wykonania Papierów Państwowych URL, 9 VIII 1920, k. 179–180.

rud manganu i żelaza w Zagłębiu Krzyworskim. Strona ukraińska pragnęła natomiast jedynie uzyskać prawo tranzytu swoich towarów przez Polskę i zawrzeć umowę handlową. Polskie żądania uważała za niekorzystne i przewlekała rozmowy. Początkowo główną przeszkodą był brak pełnomocnictw ukraińskich negocjatorów do zawarcia wiążących umów. Ostatecznie obie strony nie doszły do porozumienia i rozmowy przerwano. Stały się zresztą bezprzedmiotowe wobec wyparcia polskich i ukraińskich wojsk z terytorium Ukrainy.

Polish-Ukrainian Economic Talks in the Spring and Summer of 1920. Why Was No Agreement Reached?

The Polish-Ukrainian economic talks held in Warsaw in the spring and summer of 1920 are a little-known page of history. They followed the conclusion of a political-military alliance in April 1920. They began on 8 May 1920 and continued with varying intensity until they were discontinued on 2 August. The Poles were anxious to obtain economic concessions from Ukraine to compensate for the costs of the Kiev expedition. Above all, this concerned the manganese and iron ore mines in the Kryvyi Rih Iron Ore Basin. The Ukrainian side only wanted to obtain the right to transit its goods through Poland and conclude a trade agreement. The Ukrainian People's Republic considered the Polish demands unfavourable and delayed the talks. Initially, the main obstacle was the lack of authorisation of Ukrainian negotiators to conclude binding agreements. Ultimately, the two sides failed to reach an agreement and the talks were discontinued. In any case, they became pointless, given the expulsion of Polish and Ukrainian troops from Ukrainian territory.

Bibliografia

- Bruski J.J., *Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na Wychodźstwie 1919–1923*, Kraków 2001.
- Bruski J.J., *Polsko-ukraiński sojusz 1920 r.: realna szansa czy złudzenie? (parę uwag o kontekście międzynarodowym)*, w: *Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 pp.)*, Київ–Чернігів 2017.
- Czopiwska-Bohun I., *Iwan Feszczenko-Czopiwski (1884–1952) – działacz społeczny, polityk, pedagog, uczonec*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1996, z. 3.
- Documents on British Foreign Policy 1919–1939*, ser. 1, vol. XI, ed. R. Butler, J.P. Bury, M.E. Lambert, London 1961.
- Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. III: *Kwiecień 1920 – marzec 1921*, oprac. W. Gostyńska, I. Jaźborowska, A. Leinwald, S. Wróński, A. Zatorski, Warszawa 1964.
- Górski K., *Karol Jaroszyński*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XI, red. Z. Alberowa, E. Rostworowski, Wrocław et al. 1965.
- Jabłoński H., *Z dziejów genezy sojuszu Piłsudski–Petlura (początki konfliktu zbrojnego, XI 1918–III 1919 r.)*, „Zeszyty Naukowe Wojskowej Akademii Politycznej im. Feliksa Dzierżyńskiego. Seria historyczna” 1961, R. 5, nr 21.
- Lewandowski J., *U źródeł wyprawy kijowskiej*, „Zeszyty Naukowe Wojskowej Akademii Politycznej im. Feliksa Dzierżyńskiego. Seria historyczna” 1962, R. 7, nr 26.
- Listy generała dywizji Kazimierza Sosnkowskiego do marszałka Józefa Piłsudskiego w okresie wyprawy kijowskiej (kwiecień–maj 1920 r.)*, oprac. W. Suleja, „Przegląd Wschodni” 1992/1993, t. II, z. 1 (5).
- Listy Józefa Piłsudskiego*, wstęp i oprac. K. Świtalski, „Niepodległość” 1972, t. VII (po wznowieniu).

- Nowak A., *Pierwsza zdrada Zachodu: 1920 – zapomniany appeasement*, Kraków 2015.
- Pisuliński J., *Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923*, Wrocław 2003.
- Polski słownik biograficzny*, t. 11, red. Z. Alberowa, E. Rostworowski, Wrocław et al. 1965.
- Reginia-Zacharski J., *Sprawa ukraińska w polityce Wielkiej Brytanii w latach 1917–1923*, Toruń 2004.
- Romer J., *Pamiętniki*, Lwów 1938.
- Sojusz Piłsudski-Petlura. Dokumenty i materiały*, red. J. Pisuliński, W. Skalski, Warszawa–Kijów 2020.
- Świtalski K., *Diariusz z lat 1919–1932. Uzupełnienia*, przedm. i przyg. do druku P. Duber, W. Suleja, Warszawa 2012.
- Ukraine and Poland in Documents, 1918–1922*, vol. II, ed. T. Hunczak, New York–Paris–Sydney–Toronto 1983.
- The Ukrainian Revolution in Documents 1917–1921*, ed. T. Hunczak, New York 1984.
- Wandycz P., *Z zagadnień współpracy polsko-ukraińskiej w latach 1919–1920*, „Zeszyty Historyczne” 1967, z. 12.
- Wyszczelski L., *Kijów 1920*, Warszawa 1999.
- Zaleski A., *Wspomnienia*, oprac. K. Kania, K. Kloc, P.M. Żukowski, Warszawa 2017.
- Добриловський М., *З історії господарської політики незалежної України*, w: *Збірник пам'яті Симона Петлюри 1879–1926*, Прага 1930.
- Мазепа І., *Україна в огні і бурі революції 1917–1921*, Київ 2003.
- Михайлова О., *Польсько-український союз 1920 р.: військово-господарча співпраця на території України (кінець квітня – середина червня 1920 р.)*, „Україна в ХХ столітті” 2007, вип. 12.
- Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.)*, Київ–Чернігів 2017.

Jan Pisuliński – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego, zatrudniony w tamtejszym Instytucie Historii. Zainteresowania badawcze koncentruje na stosunkach polsko-ukraińskich w XX w., historii dyplomacji oraz prawach mniejszości narodowych. Email: jpisulinski@ur.edu.pl.

Jan Pisuliński – PhD with habilitation, associate professor at the University of Rzeszów, employed at the Institute of History of the University. His research interests focus on Polish-Ukrainian relations in the 20th century, the history of diplomacy and the rights of national minorities. Email: jpisulinski@ur.edu.pl.